

CASE OM NORMKRITISK PÆDAGOGIK OG LEDELSE

- PÆDAGOGISK ARBEJDE MED (U)LIGE DELTAGELSESMULIGHEDER

Publiceret: 3. december 2018

Af: Mie Plotnikof, Jacob Graack-Larsen

ABSTRACT

Denne case handler om, hvordan pædagogisk praksis og ledelse kan arbejde med udfordringer ved rørende (u)lige deltagelsesmuligheder for børn. Casen indfører først læseren i baggrunden for at gøre ligestilling til et særligt fokus i pædagogisk arbejde og ledelse, samt hvorledes en normkritisk tilgang kan understøtte dette. Endvidere illustrerer casen et konkret eksempel på sådan en indsats indenfor dagtilbudsområdet, samt stiller læseren forskellige spørgsmål til refleksion – alt efter om man ønsker at diskutere ud fra et pædagog-, studerende- eller lederperspektiv.

CASE-INTRODUKTION

Et bærende ideal i det danske velfærdssamfund er, at alle borgere skal have lige rettigheder og adgang til uddannelse og arbejdsmarkedet, samt til social-, sundheds- og plejesektorerne uafhængigt af køn, etnicitet, social klasse, seksualitet eller funktionsnedsættelse (Holck & Muhr, 2017; Muhr & Plotnikof, 2018; Romani m.fl., 2017). Alligevel har Danmark: ”et af Europas mest kønsopdelte arbejdsmarkeder, samtidig med at vi har en af de største andele af kvinder på arbejdsmarkedet. Visse sektorer og fag er stadig stærkt domineret af det ene køn, ligesom en stribe jobfunktioner og placering i arbejdspladsens hierarki knytter sig til køn” (Institut for Menneskerettigheder, 2016, s. 6). Dette udfordrer både sammenhængen i Danmarks fremtidige arbejdsmarkedsøkonomi og den enkelte borgers udviklingsmuligheder. Flere forskere peger på, at det er tidligt i livet, der skal sættes ind, for at påvirke dette problem (Auger, Blackhurst, & Wahl, 2005; Gerlach, 2008; Gerlach & Gainotti, 2016). De understreger nemlig, at børns kognitive udvikling og kapacitet ikke afhænger af et tildelt køn, men at børn og unges deltagelsesmuligheder, faglige interesser og identiteter præges af sociale snarere end biologiske forhold. Det er således også sociale faktorer, der kan få effekt på børn og unges fremtidige uddannelsesmuligheder og karrierevalg. Derfor spiller dagtilbud og skoler en

afgørende rolle i at påvirke deltagelsesmulighederne for fremtidens borgere, medarbejdere og arbejdsmarked. (Wohlgemuth & Hviid, 2016a, 2016b).

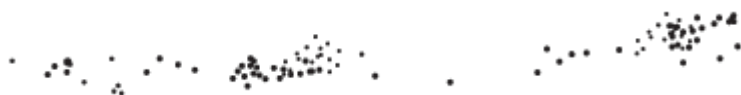
Dagtilbuds- og skolelivet er altså et væsentligt sted at arbejde med kønnede problemer med henblik på at udvide det enkelte barns deltagelsesmuligheder, udfordre den negative social arv og kønsrollemønstre, samt bidrage til at ændre det kønssegregerede arbejdsmarked (Avenstrup & Hudecek, 2016b; Knudsen, 2012; Undervisningsministeriet, 2017).^[i] I 2014 besluttede man da også politisk at gøre 'køn, seksualitet og mangfoldighed' til obligatoriske læringsmål i pædagoguddannelsen. Det betyder at alle pædagogstuderende arbejder med disse emner i deres uddannelse, hvorfor alle pædagoguddannelser må udvikle undervisning og didaktik relateret til kønnede forhold. Det betyder også at alle nyuddannede pædagoger, der dimitterer fra d.1.2.18 og frem, har viden om kønnede problemstillinger indenfor pædagogisk arbejde med sig, når de bliver en del af arbejdsmarkedet. Derfor har pædagoguddannelserne, de studerende og uddannede pædagoger, såvel som deres kommende ledere og kolleger brug for metoder til at gå i dialog, udvikle pædagogisk praksis, samt reflektere over og evaluere deres arbejde med kønnede problemstillinger.

Det kan normkritiske tilgange bidrage konstruktivt til, da de giver aktørerne blik for, hvordan socialt, kulturelt og historisk indlejrede kønskonstruktioner indgår og (re-)produceres i hverdagslivet med og omkring børnene (Avenstrup & Hudecek, 2016b, 2016a; Graack, 2016; Graack & Erlandson Pedersen, 2016; Holck & Muhr, 2017; Knudsen, 2012; Staunæs, 2017). Normkritik er ikke noget let definerbart fænomen - overordnet kan det anskues som en samlebetegnelse for (selv)kritiske forholdemåder og tilgange til at synliggøre og bryde med det, der antages at være 'det normale' – herunder sociale normer og heteronormative stereotypificeringer, som typisk dominerer hverdagslivet, om end ofte relativt ubevidst (Bromseth & Darj, 2010; Davies, 2003; Staunæs & Søndergaard, 2008). En normkritisk tilgang vil således stille spørgsmålstejn ved de selvfølgelige normer og dermed anskueliggøre og destabilisere de grænsedrag, der dominerer mellem det normale/unormale, rigtige/forkerte og gode/dårlige, samt de inkluderende/ekskluderende effekter det får på børn, unge og voksne, der påvirkes og begrænses heraf. Ikke med henblik på at udviske normative kategorier, men med henblik på at udfordre deres begrænsende effekter og udvide deltagelsesmulighederne hos aktørerne.

En normkritisk pædagogisk tilgang kan altså fungere som løftestang for, hvordan pædagoger kan understøtte at alle børn får maksimale deltagelsesmuligheder i dagtilbuddenes lokale børnefællesskaber og læringsmiljøer, uafhængigt af køn, etnicitet, funktionsniveau etc. (Avenstrup & Hudecek, 2016b; Bromseth & Darj, 2010; Graack, 2016; Knudsen, 2012) Sigtet er at fagprofessionelle har fokus på, hvordan børn ofte mødes med særlige forventninger knyttet til kønsstereotyper, hvad der fremtræder som 'det normale', samt hvilke ubevidste normer der arbejdes, leges og opdrages efter, og dermed fungerer inkluderende/ekskluderende for børnene. I forlængelse heraf er sigtet at forstyrre begrænsende grænsedrag og udvide aktørernes deltagelsesmulighederne. Tanken med dette er således at en normkritisk pædagogik kan bidrage til at stille kritisk-konstruktive spørgsmål til eksisterende normer og derved skabe refleksion, sprog og handlemuligheder, der genererer ideer og

praksisgreb til at arbejde aktivt med kønnede (og andre diversitets-)udfordringer og dilemmaer i pædagogisk undervisningen, samt i det pædagogiske arbejde og ledelsen heraf i dagtilbud.

Formålet med casen er at eksemplificere, hvordan en normkritisk pædagogisk aktivitet kan se ud, samt hvilke refleksioner, den kan give anledning til for studerende, fagprofessionelle, og ledere. Casen er udviklet på baggrund af data indsamlet fra undervisning i 'Køn, seksualitet og mangfoldighed' på pædagoguddannelsen, fra praktiskvejledning, samt fra et tilknyttet forsknings- og udviklingsprojekt gennemført på Københavns Professionshøjskole 2017-2018.

CASE-BESKRIVELSE

'Tornerasmus'. Kan alle blive helten?

I et stort integreret dagtilbud har lederen sammen med sine kolleger og et par andre dagtilbud i nærområdet valgt at arbejde med normkritisk pædagogik. Dette har betydet, at de har brugt personalemøder, kompetenceudviklingsmidler og pædagogiske dage på at udbrede normkritisk viden og udvikle normkritiske tilgange. I den forbindelse har de haft besøg af flere normkritiske konsulenter og forskere, og de har også tilbudt sig selv som kønsbevidst praktiksted for pædagogstuderende, der er særligt interesserede i at arbejde med kønnede problemstillinger. Dagtilbuddets normkritiske arbejde udfordrer kønsstereotype normer, bl.a. i form af voksne og børns sprogbrug, udviklingen af legemiljøer, samt via de tilgængelige legematerialer – herunder fx bøger og udklædningstøj. Dette betyder ikke, som lederen understreger, at der ikke er prinsessekjoler, biler eller bøger om traditionelle kønsroller, men at de voksne udfordrer en kønsstereotyp anvendelse af sådan legetøj sammen med børnene, bl.a. ved at inddrage kjoler i super-helteudklædningslege eller at tale med børnene om bøgernes konstruktioner af 'normal'. Selv om både lederne og pædagogerne ser det normkritiske som langt mere omsiggribende end "bare" at fokusere på fx det materielle, så ser de alligevel dette som et effektivt sted at starte, da de oplever at mange af de kønsstereotype og heteronormative hverdagsforståelser, som fagprofessionelle ikke nødvendigvis er bevidste om, at de er med til at reproducere, netop kommer til udtryk og manifesteres i materielle forhold såsom legetøj.

Derfor har lederen og pædagogerne haft en periode med særligt fokus på konkrete materialer og legetøj for at udforske, hvordan dette betinger nogle både fysiske og sociale legemiljøer, der kan give mere eller mindre (u)lige deltagelsesmuligheder for forskellige børn og dermed påvirke deres individuelle udvikling og interesser. I den forbindelse har de arbejdet med at bruge de både klassiske og moderne børnebøger til at udvide børnenes horisont og handlemulighederne – i det daglige hverdagsliv og i børnenes fantasilege og fremtidsdrømme. En studerende har som en del af dette valgt at gennemføre et forløb med en gruppe af de mellemste børn, hvor de sammen spiller teater

og læser et eventyr højt. Eventyret minder om Tornerose, men det hedder Tornerasmus, og det er udviklet af en studerende sammen med en gruppe pædagoger med inspiration fra et kursus de har været på i Sverige, samt fra den studerendes undervisning i på pædagoguddannelsen.

Den studerende har illustreret hovedbegivenhederne fra det klassiske eventyr om Tornerose i en hjemmelavet bog, men med omvendte kønsroller, så det nu er Prinsen, Tornerasmus, som den onde fe får til at sove i 100 år. I den nye version bor Tornerasmus med sine to dronningemødre på det høje slot og i sidste ende er det Prinsesse Maj, der kommer og vækker Tornerasmus med et kram. Undervejs i oplæsningen og teaterstykket arbejder den studerende og en anden pædagog med dobbeltblik for både at indgå aktivt i legen og observere børnenes reaktioner, interesser og deltagelsesbaner undervejs. Begge voksne oplever klart at de involverede børn er meget optagede af at 'spille' eventyret. Pigen, der spiller Prinsesse Maj, svinger sværdet, når hun skal fælde tjørnehækken, og drengen – Tornerasmus – spørger ivrigt fra starten af legen om han må beholde sin kjole på hele vejen igennem, samt om han må have en baby dukke – og hvornår den onde fe kommer og fortryller ham. Det hele ender lykkeligt med, at børnene krammer hinanden og Tornerasmus vågner efter fortryllelsen.

I dagene efter dette gentager pædagogerne på børnenes opfordring skuespillet med flere og større børnegrupper, og de taler om kønsroller og fantasifigurer i forbindelse med højtlesning af andre eventyr. Derudover beslutter pædagogerne sig til, at de vil arbejde med lignende øvelser under et superhelte tema, som børnene er meget optaget af, og tage det med ind i samlinger, hvor de også skal snakke om,

”HVAD MAN KAN BLIVE TIL, NÅR MAN BLIVER STOR”.

En dag får dagtilbuddets leder en henvendelse fra et par forældre til et af de børn, der var med i Tornerasmus legen, og de stiller spørgsmålstejn ved, om det er OK

”AT FORVIRRE DERES BARN PÅ DEN MÅDE”.

De havde en weekendaften siddet hele familie og set den klassiske Disney-tegnefilm om Tornerose. Men undervejs i filmen var deres barn og de to ældre søskende kommet op at skændes over, om hovedpersonen hed Tornerose eller Tornerasmus – og om det var en pige eller en dreng.

CASE-SPØRGSMÅL

I en rapport om ligestilling fra Undervisningsministeriet konkluderes følgende: ”Et samfund, hvor drenge og piger har frihed til at vælge deres egen livsvej og ikke forskelsbehandles på grund af deres køn, kræver, at voksne, institutioner og samfundet i sin helhed ikke skaber strukturer, vaner, rutiner og forventninger, der i praksis risikerer at skabe ulige muligheder på grund af køn.” (Undervisningsministeriet, 2017). På den baggrund bliver det relevant for pædagogiske ledere, medarbejdere og studerende at arbejde med (u)lige deltagelsesmuligheder for alle børn, også selv om man ikke er interesseret i normkritik. Således giver følgende arbejdsspørgsmål anledning til refleksioner og dialog om casen set i forhold til den enkeltes lokale situation.

Spørgsmål til studerende

- Hvordan ville du møde dette forældrepar – hvilke argumenter og hvilken kommunikationsform ville du bruge i dialog med dem?
- Hvordan ville du argumentere for din aktivitet over for din praktikvejleder og praktikstedets leder? Hvor ville du hente dine argumenter henholdsvis fagligt og lovgivningsmæssigt?
- Kunne du forestille dig andre måder at arbejde med at udfordre stereotype kønsroller og deltagelsesmuligheder i de materialer, der anvendes på praktikstedet (i fx litteratur, sange, spil og film?)
- Hvilke etiske dilemmaer er væsentlige at overveje?

Spørgsmål til pædagoger

- Hvordan ville du møde en studerende eller kollega, der foreslog at arbejde med kønsroller og lige deltagelsesmuligheder på en sådan måde? Hvorledes ville du bidrage med at udvikle og gribe det an på? Ville du ændre noget? Hvis ja hvad og hvordan? Hvilken faglig sparring kunne du ønske dig fra kolleger og eller leder undervejs?
- Fra politisk side fremhæves lige deltagelsesmuligheder som et ideal på alle niveauer i det danske samfund. Hvilke muligheder ser du for at arbejde med at udfordre stereotype

forestillinger om kønsroller og deltagelsesmuligheder i de materialer (bøger, sange, spil, film mv.), som i anvender i jeres institution? Hvilke udfordringer kunne du forestille dig, at sådan nogle indsatser ville skabe i jeres institution?

- Hvilke etiske dilemmaer er væsentlige at overveje?

Spørgsmål til ledere

- Hvordan vil du som leder forholde dig, hvis en ansat eller studerende begynder at bytte om på roller i eventyr, sange, spil og historier? Hvorledes kan man i en personalegruppe arbejde med sådanne temaer? Hvilke kompetenceløft ser du som leder er nødvendige i jeres institution?
- Hvilke ledelsesgreb bliver nødvendige for at understøtte et sådant arbejde lokalt? Både internt i personalegruppen – men også eksternt i forhold til andre kommunale aktører og forældre?
- Hvorledes ville du som leder reagere på den type henvendelse fra et barns forældre/forælder, som vi møder her i casen? Hvilke argumenter kan bruges – og hvordan kan man imødekomme forældrenes reaktioner – og måske endda inddrage dem i det normkritiske arbejde?
- Hvordan arbejder I med at sikre at udvalget og formidlingen af børnelitteratur, -film og – sange understøtter lige deltagelsesmuligheder for børn i jeres institution? Hvilke hovedpunkter kunne du som leder forestille dig at have med i en kønspolitik for din egen institution, såfremt at I blev enige om at udarbejde en sådan – eller hvis det fx blev besluttet i bestyrelsen eller fra kommunalpolitisk side?
- Hvilke etiske dilemmaer er væsentlige at overveje?

Efterspil

Denne case skal ikke ses som en opskrift til normkritisk pædagogik og ledelse, men snarere som et konkret eksempel på, hvordan normkritisk arbejde kan sætte fokus på stereotyper, der påvirker børns mere eller mindre (u)lige deltagelsesmuligheder i hverdagsituationer. At bytte om på køn, skifte hudfarve eller ændre heltefunktioner skal ikke fremstå som en hurtig løsning – normkritik inviterer til et langt mere omfattende og refleksivt arbejde med stereotype normer. For flere detaljer om grundantagelser, teori, praksistilgange og diskussioner henvises til mere dybdegående litteratur (se fx Avenstrup & Hudecek, 2016b; Bromseth & Darj, 2010; Graack, 2016; Knudsen, 2012). Med denne case har vi i stedet forsøgt at bidrage med lidt baggrund og så et konkret eksempel for at danne grundlag for praksisrefleksioner og diskussioner blandt studerende og praktikere, der derefter kan søge mere detaljeret viden om emnet.

LITTERATUR

- Auger, R. W., Blackhurst, A. E., & Wahl, K. H. (2005). The Development of Elementary-Aged Children's Career Aspirations and Expectations. *Professional School Counseling, 8*(4), 322–329.
- Avenstrup, K., & Hudecek, S. (2016a). *Kom ind i legen - Fælles legemanuskripter som pædagogisk metode*. Frederikshavn: Dafolo.
- Avenstrup, K., & Hudecek, S. (2016b). *Køn i pædagogisk praksis: inspiration og handlemuligheder*. Frederikshavn: Dafolo.
- Bromseth, J., & Darj, F. (2010). *Normkritisk pedagogik: makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala: Centrum för genusvetenskap, Uppsala Universitet.
- Davies, B. (2003). *Shards of glass. Children reading and writing beyond gendered identities*. Hampton Press.
- Gerlach, C. (2008). Kønsforskelle, Hjerne og kognition. *Dansk Paedagogisk Tidsskrift, 2*, 14–25.
- Gerlach, C., & Gainotti, G. (2016). Gender differences in category-specificity do not reflect innate dispositions. *Cortex, 85*, 46–53.
- Graack, J. (2016). Fra hverdagsforståelser til en faglig forståelse af køn. *VERA - Tidsskrift for Pædagoger, 76*, 24–29.
- Graack, J., & Erlandson Pedersen, A. (2016). Fremtidens pædagogiske læreplan - kønsblind eller kønsbevidst? *0-14 - Et Pædagogisk Tidsskrift, (4)*, 36–40.
- Holck, L., & Muhr, S. L. (2017). Unequal solidarity? Towards a norm-critical approach to welfare logics. *Scandinavian Journal of Management, 33*(1), 1–11.
- Institut for Menneskerettigheder. (2016). *KØN Status 2015-16*. København.
- Knudsen, S. V. (2012). Intersektionel kønspædagogik. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift, 96*(6), 413–424.
- Muhr, S. L., & Plotnikof, M. (2018). Unblinding privilege: Repoliticizing the idea(l)s of an equal society. *M@n@gement, forthcoming* (Unplugged).
- Romani, L., Holck, L., Holgersson, C., & Muhr, S. L. (2017). Diversity Management and the Scandinavian Model: Illustrations from Denmark and Sweden (pp. 261–280).
- Staunæs, D. (2017). Grøn af misundelse, rød af skam, og hvid som uskylden - (post)psykologiske tanker om nye motivationsteknologier, følelsesøkonomi og affirmativ normkritik. *Lederliv, 1–24*.
- Staunæs, D., & Søndergaard, D. M. (2008). *Høns i hanegården*, DPU, Aarhus Universitet.
- Undervisningsministeriet. (2017). *Rapport fra Udvalget om ligestilling i dagtilbud og uddannelse*. København.

Wohlgemuth, U. G., & Hviid, M. K. (2016a). *Mangfoldighed og køn - udfordringer og muligheder når mangfoldighed er en målsætning i dagtilbuddet*. Esbjerg.

Wohlgemuth, U. G., & Hviid, M. K. (2016b). *Mangfoldighed og mænd - Inspiration til arbejdet med mangfoldighed og ligestilling i dagtilbud*. Esbjerg.

[i]Se fx også <https://prismecertifikatet.dk/baggrund/>